

**Jovan BABIĆ**  
**SECESIJA - PRILOG RASPRAVI**

[Objavljeno u *Secesija, tranziciona prava, i pomirenje*, prir. sa P. Bojanićem, Službeni glasnik, Beograd, 2009.]

1. UVOD. ŠTA ZNAČI "PRAVO NA SECESIJU"?

U ovom članku pokušaću, bez pretenzije na kompletnost, iscrpnost i odlučivost navedenih argumenata, da ponudim filozofsku analizu nekih, kako mi se čini, najvažnijih pitanja i problema u vezi sa secesijom.

Bez obzira na svu pažnju koja se toj pojavi poklanja termin "secesija" se i dalje koristi na nejasan i neprecizan način što samo izaziva nesporazume i otežava razložno ispitivanje tog fenomena. Secesija uopšte nije tako nov fenomen kao što se u savremenim raspravama o tome implicitno pretpostavlja. Utisak o tome da je to relativno moderan pojam verovatno proizlazi iz dva izvora: prvo, što je naša pažnja prirodno usmerena na sadašnjost i blisku prošlost, dok je istraživanje dalje i daleke prošlosti lišeno one atraktivnosti koja pobudjuje na dublje moralno i političko istraživanje koje bi uključivalo *opravdavanje*, pa se stoga uglavnom svodi na ravnodušnu deskripciju. Drugo, postoji pretpostavka, tačna ili netačna, da u prošlosti u takvim stvarima nije u dovoljno značajnoj meri dolazila do izražaja *narodna volja*, što nam se u našem odnosu prema secesiji čini krucijalnom pretpostavkom. I zaista, kad govorimo o pojavama koje označavamo kao "secesije", bilo uspešnim (secesija Belgije od Nizozemske), ili neuspešnim (pokušaj secesije američkog Juga od SAD, ili Bijafre od Nigerije), kao da se uvek polazi od pretpostavke da to nije nešto što je odlučeno negde daleko od mesta događanja (i da se onda prosto sprovodi), kao što je slučaj npr. u osvajanju kolonija: naprotiv, pretpostavlja se da

*stanovništvo*, "narod" neke teritorije, želi da se odvoji od matične države i da pristupa aktivnoj pobuni i onda, po pravilu, kroz gradjanski rat postiže ili ne postiže željeni cilj.

Ipak, moguća je i pretpostavka o narodnoj volji i oružana pobuna pa da opet nije korektno govoriti o secesiji. Ne bi bilo, npr., primereno govoriti o secesiji Alžira od Francuske, iako opis onoga što se tada desilo u velikoj meri odgovara gornjoj provizornoj definiciji. A to se odnosi i na sve slučajeve oslobadjanja od kolonijalne vlasti, ali onda isto tako, *mutatis mutandis*, i na razne druge *oslobodilačke* procese, kakvih je u prošlosti bilo puno: da li su Srbija ili Grčka izvršile "secesiju" od Turske početkom prošlog veka? Ili je to bilo nešto slično onome što se vek kasnije označavalo kao "oslobadjanje od kolonijalnog ropstva"? Jer, tu su postojale *države* koje su prethodno bile *pokorene* i koje su, bez obzira što je to bilo nakon *dugog* vremena, ponovo nastale na starim osnovama. Ili bar postoje *jaki razlozi* da se to tako odredi. Ali, možemo se upitati, šta sa onim primerima koji su *između* ovih dvaju graničnih slučajeva –recimo sa odvajanjem SAD od Velike Britanije, ili Meksika i drugih latinoameričkih država od Španije? Tu nije bilo prethodnih država koje bi se restituisale, a novonastale države su nastale iz *kolonija* koje nisu bile kolonije u savremenom smislu reči (osvojene teritorije sa zatečenim stanovništvom) već kolonije u starom i osnovnom smislu te reči (teritorije na kojima su nastala društva od stanovništva koje je došlo iz matičnih država, kao kolonije u staroj Heladi, doduše po pravilu praćene "raščišćavanjem terena" kroz potiskivanje, uništavanje i eventualno asimilovanje ili marginalizovanje zatečenog stanovništva). Iako se ove poslednje pojave često nazivaju "revolucijama", one su ipak bliže onome što označava reč "secesija".

Ovakva preciziranja su potrebna zato što je tip i način opravdavanja postupaka koje želimo da opravdamo *različit* u ovim različitim slučajevima. Zbog toga će onda sada pomodno i veoma rašireno pozivanje na pravo na samoopredeljenje imati veoma različit status u različitim primerima, i to zato što će samo to pravo funkcionisati na veoma različit način. Kod onih slučajeva u kojima *postoji mogućnost* da se govori o "oslobodjenju" nema razloga da se govori o secesiji, jer je oslobodilački postupak više sličan uspešnom vraćanju otetoga, što je neki razbojnik prethodno bio uzeo, i u tom smislu, možda ponekad u dalekoj, ali važnoj vezi s *odbranom*: da je odbrana bila uspešna, naknadno vraćanje otetog ne bi bilo potrebno, što onda oslobadjanje predstavlja kao neku vrstu naknadne odbrane. A naknadna odbrana je opravdana u istom smislu i u onoj meri u kojoj je odbrana i inače opravdana. Tu nije teško govoriti o "pravu": ako ikakva prava postoje, ili treba da postoje, onda je pravo na odbranu svakako među njima.

Kod secesije, međutim, teško da se može govoriti o "odbrani" u ovom elementarnom smislu - kao o odbrani nečega što se poseduje ili se ranije posedovalo. Secesija kao čin postizanja nečega što se (još) nema, ma koliko to bilo važno ili željeno, nije zaštićeno prethodnim stanjem, pa njegova realizacija ne može da se označi kao samoodbrana ili odbrana u osnovnom smislu te reči.

Secesija predstavlja pretenziju na uspostavljanje jednog potpuno novog političkog stanja. To što će se secesionisti često pozivati na pravo na odbranu po pravilu znači jednu od dve stvari: ili odbranu *u toku* već započete pobune (kao što i razbojnik može da kaže kako "brani" oteto), ili odbranu *u nekom drugom smislu*, po pravilu odbranu nekih prava za koje se uzima ili koja se doživljavaju kao *ugrožena*, bilo da su to neka prethodno postojeća pa ukinuta prava, ili prosto prava za koja se oseća da treba da budu poštovana, a ona se krše, kao što je slučaj u raznim oblicima *diskriminacija*. U prvom smislu, to "pravo" ima bitno drugačiji smisao nego što ga taj termin uobičajeno ima. U drugom, pak, smislu secesija nije predmet cilja, (pa, otuda, ni predmet nekog "prava") već samo jedno, po pretpostavci verovatno preterano, sredstvo za njegovo postizanje: odbrana se može postići i na drugi način, a ne po tako skupu cenu. (A zašto je ta cena tako *velika*, pre svega na planu mogućnosti uspostavljanja nove valjane zakonitosti, pokušaću da obrazložim u ovom tekstu.) Može se doduše desiti da iako secesija nije cilj, ili deo cilja za kojim se ide i koji se smatra opravdanim, ona može da predstavlja jedino ili nužno sredstvo za njegovo postignuće. U tom slučaju, može se legitimno postaviti i pitanje da li bi njen izostanak (neuspeh u odbrani onoga što se brani) bio veće "zlo" ili "šteta" od same secesije kojom će se razoriti postojeća država i osnove zakonitosti koje su investirane u nju.

Terminom "pravo" mogu se označavati različite stvari. Razmatrajući šta taj termin može da znači u kontekstu secesije, Daglas Lejki tako kaže da prava mogu biti ili slobode da se postupi na neki odredjeni način bez prepreka, tj. slobodno (privilegije), ili pak mogu biti opravdanja da se nešto zahteva (pravo kao predmet nameravanog i opravdanog *cilja*).<sup>1</sup> Oni koji žele secesiju teže uspostavljanju *novog* političkog stanja stvari i prema tome njihova prava nisu neke već postojeće *slobode*, već, ako postoje, mogu biti "prava" samo u smislu opravdanosti nekog *zahteva*. Tvrđiti da se ima pravo na secesiju znači tvrditi da se poseduje pravo da se nešto *dobije*, u smislu da je *opravdano* da se to dobije. Upravo to i jeste karakteristika onih prava koja nisu

slobode već zahtevi. Otuda pravo na secesiju nije pravo na *samoodbranu*: "... dobiti nešto što se nema, ma koliko to bilo željeno i ma koliko se osećalo potrebnim, nije postupak u samoodbrani"<sup>2</sup>. U tome je razlika između secesije i npr. antikolonijalne borbe. Ali iz toga što se ne radi o *samoodbrani* ne sledi da secesija nije borba za *odbranu* (u bilo kom smislu termina "odbrana"). Odbranu nečega što se smatra toliko važnim da se biva spremnim da se za to gine ili ubija. Ali, ipak, ovim se teret opravdanja unekoliko povećava, jer je *prima facije* načelno lakše opravdati samoodbranu nego odbranu koja ne može da se kvalifikuje kao samoodbrana ili odbrana nečega što se već poseduje, već se radi o *odbrani zahteva* (shvaćenog kao "pravo") *da se postavi i realizuje jedan odredjen cilj*. Rezultat ovog razjašnjenja jeste jedan argument kojim se izbija ubedjivačka snaga argumenta iz navodne samoodbrane, koja je očigledna i velika, i koju secesionisti po pravilu i koriste u obrazloženju svog "prava".

Dakle, dok se o samoodbrani uopšte ne može govoriti, o odbrani u nekom smislu ipak može. Doduše ne odbrani onoga što je *cilj* secesije, odbrani suvereniteta (jer on još ne postoji), već odbrani upravo onih vrednosti čija zaštita i promovisanje predstavljaju *razlog* pobune i onaj sadržaj koji realizaciji cilja secesije daje konačnu vrednost: tj. odbrani onih vrednosti koje bi, bez ostvarivanja *tog* cilja (naime, secesije) bile ugrožene. To je, pre svega, odbrana one *posebnosti* koja bi ostankom u zajedničkoj državi tokom vremena bila izložena erodiranju i konačnom nestanku. (Može se čak reći da taj proces uništenja te posebnosti ima više šansi u nekom stanju koje ne karakteriše diskriminacija i masovno kršenje ljudskih prava - jer to kršenje samo pojačava svest o posebnosti - već ga karakteriše *mudra* politika postepene ali izvesne asimilacije).<sup>3</sup> Ako se te vrednosti *doživljavaju* kao tako važne da su ljudi spremni da za njih

---

<sup>1</sup> Cf. Douglas Lackey, "Self-Determination and Just War", *The Philosophical Forum*, Vol. XXVIII (1996) no. 1-2, p. 102.

<sup>2</sup> *Ib.* p. 103

<sup>3</sup> Opasnost koja opstanku neke posebnosti *unutar* neke države *preti iz budućnosti* ne mora se sastojati u *moćnosti budućih diskriminacija* i kršenja prava (nešto što nikada sa sigurnošću ne može da se isključi), već - *još više* - iz opasnosti da se *izgubi* sama ta posebnost kroz proces *postepene asimilacije* koju sa sobom po inerciji nosi vreme zajedničkog života u jednoj državi. Ta opasnost se ne sastoji u tome da će se u budućnosti možda pojaviti takva vlada koja će ugroziti distinktna ljudska prava grupe koja strahuje od takve mogućnosti, već naprotiv: da će doći do gubljenja posebnosti (kao nosioca ili pretendenta na poseban identitet) u opštosti većeg i jačeg identiteta, kako se već manjine asimiluju u većinama. Zato bi *zabrana* upotrebe engleskog jezika za javne oznake u Kvebeku, iako očigledno čin na tragu secesije i nužno nezakonit (*cf. infra*, fn. 11), u kontekstu *relevantnosti* "opasnosti od anglikanizacije", bilo *moćno* označiti kao

poginu ili ubiju, onda se ipak može govoriti o odbrani - iako se i dalje ne može govoriti o samoodbrani. *Ciljevi* se mogu "braniti" i tako što će se ljudi *boriti* za njihovu realizaciju, ali samoodbrana podrazumeva da ono što se brani *već* postoji. U tom smislu se o samoodbrani može govoriti samo za onu stranu koja se bori *protiv* secesije! To je država koja, po pretpostavci, od ranije postoji. Država ima ne samo pravo već i *obavezu* da brani postojeći red i zakon i da insistira na tome da se on menja *samo* prema predviđenoj proceduri, a ta procedura ne može uključivati pravo na pobunu.<sup>4</sup> Ona *nema pravo* da dopusti pobuni da se razvije u rat, što znači da je dužna da secesiju spreči ili uguši u začetku. Ako nema takvo *pravo* to ne znači ništa drugo nego da ima *dužnost* da pobunu i rat, kao teške oblike ugrožavanja zakonitosti i kršenja velikog broja ljudskih prava, spreči.

Dakle, secesija *nije* oblik odbrane nekog uspostavljenog stanja stvari već oblik pobune. Za nju, kao i za revoluciju, mora da se pruži *novo* validno opravdanje, i ne može biti nikakvog podrazumevanja o odbrani nekog već postojećeg prava, što se u govoru o *pravu na samoopredeljenje* često uzima kao nešto što se *podrazumeva*.

## 2. KOLEKTIVNI KARAKTER SECESIJE

Drugi važan momenat, kad se govori o secesiji, jeste odredjenje onoga ko je nosilac cilja koji secesija sadrži. To ne može biti čovek kao pojedinac, kao ni prosto slučajna grupa ljudi, već to mora biti "narod", "nacija". Ljudi o kojima se govori ("stanovništvo") uzimaju se kao "narod", "nacija", a ne prosto kao "stanovništvo" u smislu grupe ili agregata pojedinaca. U secesiji se ne radi o individualnim pravima već o striktno kolektivnom pravu čiji je subjekt- nosilac nesvodiv na pojedince da bi uopšte moglo biti nekog nosioca tog prava (u gore definisanom smislu

---

*odbranu* važnog i jednog od ključnih elemenata posebnosti. Bez obzira na ravnopravnost upotrebe engleskog i francuskog jezika na *celoj* teritoriji Kanade, ova zabrana je više od npr. podrazumevane pretpostavke da se u Kanadi neće za javne oznake koristiti *neki treći* jezik, npr. španski. Zato ova zabrana mora biti *objavljena*, i (zvanično ili neko drugo) skidanje tabli na engleskom ne može da se uporedi sa skidanjem tabli na nekom drugom jeziku, bez obzira što i ovo drugo može biti "diskriminacija".

<sup>4</sup> U odeljku o federalizmu videćemo da je jedini, a i on komplikovan i sumnjiv, način da se institucionalizuje "pravo" na secesiju *prethodno uspostavljena* federativnost države.

opravdanog cilja). Secesija je kolektivni čin; ona, kako bi rekao Hobs,<sup>5</sup> predstavlja *jednu* radnju većeg broja ljudi a ne *mного radnji* mnoštva ljudi. Pojedinaac, pa ni *ad hoc* formirana grupa pojedinaca, ne može da izvrši secesiju, nju "vrše nacije, a ne pojedinci".<sup>6</sup> Ostavljajući po strani važna pitanja o tome kako se formira i definiše "narod", kao i pitanja da li i gde postaviti neku granicu "pravu" na secesiju (ukoliko takvo "pravo" postoji) i da li to pravo može da ima npr. narod nastao od imigranata (i da li u tom kontekstu predstavlja neku razliku ako su ti imigranti došli iz ekonomskih razloga ili predstavljaju - dovoljno veliku - grupu političkih azilanata),<sup>7</sup> možemo utvrditi da su za samu secesiju ključne tri pretpostavke: da se radi o *kolektivnom* činu i da se taj čin odnosi na formiranje *nove vlasti* na jednoj unapred definisanoj *teritoriji* dela države.

Pretenzija na određenu teritoriju predstavlja opšti uslov za formiranje svake pa i nove secesionističke države, i ovaj uslov ne predstavlja suštinski problem, jer bez teritorije ne može biti države, niti se bez tog uslova može artikulirati važenje legalnih zakona koji su za državu od definicionog značaja.<sup>8</sup> Prve dve pretpostavke, kolektivni karakter odluke i postupka, i pretpostavka da se nova vlast formira na teritoriji na kojoj već postoji prethodno uspostavljena vlast, zahtevaju više pažnje.

Čovek kao pojedinac ima pravo da poseduje parče zemlje, da ga proda i emigrira u drugu državu i da tako *promeni* zakone koji važe za njega. Ako sam slobodan da na ovaj način biram

---

<sup>5</sup>Tomas Hobz, *Levijatan*, Gradina, Niš 1991, str. 116.

<sup>6</sup> Darrel Moellendorf, "Liberalism, Nationalism, and the Right to Secede", *The Philosophical Forum*, Vol. XXVIII, Nos. 1-2, Fall-Winter 1996-97, p. 88.

<sup>7</sup>*Upor. ib.* p. 89: "Nacije, za razliku od imigrantskih grupa, postoje na teritoriji neke države pre uspostavljanja struktura te države". Za moguće teorijske i praktičke implikacije ovakve tvrdnje na američku situaciju upor. tekst Andjela Korleta u ovom broju *Godišnjaka*. Moellendorf dalje tvrdi da "nema praktičkih razloga da se prizna pravo na secesiju kulturnim grupama koje su nastale na osnovu imigracije. Takvo pravo bi proizvelo podsticaj za imigraciju radi postavljanja destabilizujućih teritorijalnih zahteva prema nekoj državi i zatvaranja granica (te države) da bi se takvi zahtevi predupredili", - *ib.* p. 91.

Uopšte, pretpostavka da politička volja *pretpostavlja* postojanje političkog identiteta i *pre* formiranja države ili pre pokušaja secesije stoji u osnovi teze o postojanju *prava* na secesiju: secesijom se samo traži *priznanje nezavisnosti* tog političkog identiteta (i njegove volje) kao nečega što je postojalo još od ranije. Upor. R. E. Ewin, "Can There Be a Right to Secede?", *Philosophy* 70 (1995), p. 351. Politički identite je naravno kolektivni identitet u kome mnoštvo ljudi može da vrši, i vrši, *jednu* radnju, bilo da pristupa secesiji ili da donosi bilo koju drugu *političku* odluku: da bi odluka bila važeća ona mora biti *jedna* i odnositi se na celu naciju (tj. ona mora biti *zakon*), nezavisno od načina predavljanja pojedinaca u njoj.

koja ću pravila poštovati i koje zakone slušati, zašto ne bih mogao birati zakone i nezavisno od preseljenja? Biranje povlači menjanje. Ali za razliku od emigriranja, gde se to menjanje obavlja individualnim činom izbora koji povlači promenu nadležnosti važenja (odnosno podložnosti važenju) odgovarajućih zakona promenom mesta boravka, menjanje samih zakona u državi nije stvar individualne odluke. Pošto je važenje zakona načelno zasnovano na *saglasnosti*, odnosno prihvatanju tih zakona kao *svojih*, onda načelno, takodje, postoji pravo da se to koji će zakoni važiti za nas *promeni* i bez emigriranja na teritoriju na kojoj važi neki drugi zakon. Ali *ta* promena je stvar *kolektivne odluke*. I dok za individualne odluke važi načelo da ih pojedinac donosi na osnovu nekih (svojih) *razloga*, koji konstituišu osnovu za razlikovanje opcija izbora *kao boljih i gorih* (pa onda i one najbolje među njima), za kolektivne odluke to nije slučaj. One se donose po proceduri u kojoj razlozi nemaju tako konstitutivan značaj (pa je onda i poredjenje između različitih opcija bitno drugačije, i teže)<sup>9</sup> - već je za konstituisanje te odluke bitno validno predstavljanje kolektiva kao takvog. Kolektive, kao takve, predstavlja *vlast*, čija je funkcija da sprovodi zakone. Da bi legitimni nosioci vlasti stvarno predstavljali kolektiv, sam kolektiv mora biti *jedna* suverena, makar veštačka,<sup>10</sup> *ličnost* u pravnom smislu, mora imati politički identitet, biti *nacija*, a ne *gomila*. Pravila i zakoni (prava i obaveze) koji se konstituišu kao validna volja tog kolektiva važe za i odnose se na svakog njenog člana, nezavisno od njegovog aktualnog pristanka u konkretnoj situaciji. Jednoglasnost, otuda, nije ne samo nužan, nego ni dovoljan uslov za važenje tih pravila. Ako nešto nije validna kolektivna odluka, činjenica da oko toga postoji faktička jednoglasnost u slaganju biće samo slučajna saglasnost individualnih volja svih članova grupe, i ta saglasnost neće predstavljati izvor zakonske obaveze ni za koga.<sup>11</sup>

Prema tome, *državu* može konstituisati samo kolektiv formiran u naciju sposobnu da uspostavi *vlast*. To znači da samo kolektiv koji predstavlja narod, kao mogući izvor suverene

---

<sup>8</sup> Upor. o ovome više u raspravi "Država i moral", u J. Babić, *Moral i naše vreme*, Prosveta, Beograd 1998.

<sup>9</sup> Upor. fusnotu 6. Upor. takodje J. Babić, "Demokratija i obrazovanje", u Z. Avramović, *prir.*, *Demokratija, vaspitanje, ličnost*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd 1997, str. 25ff.

<sup>10</sup> Cf. Ewin, *op. cit.* pp. 357ff.

<sup>11</sup> I obrnuto: *svi* Kanadjani imaju pravo da svoje zvanične dokumente popunjavaju na francuskom, makar da i većina to ne želi. Upor. Ewin, *ib.* p. 356. Ali oni *nemaju* pravo da za ove svrhe koriste neki *treći* jezik. Zato eventualna zabrana samo jednog od ova dva, ali ne i nekog trećeg, predstavlja *pobunu* - čak i ako bi proistekla iz *neke* jednoglasnosti (npr. jednoglasnosti postignute na nekom definisanom delu teritorije). Cf. *supra*, fn. 3.

(zakonodavne) narodne volje podobne za formiranje države, može da pristupi postupku kao što je secesija. Ovde se moramo upitati: šta skupinu pojedinaca čini "narodom"? Za naše potrebe dovoljno je utvrditi da je jedna od pretpostavki za secesiju da postoji relevantna razlika upravo u toj konstitutivnoj odredbi kojom se definiše identitet nacije kao osnove za državljanstvo ("*nationality*" kao "*Staatsgehoerigkeit*") a ne kao odredbe nekog "naroda" samo u etničkom smislu. Etnička homogenost, doduše, predstavlja dobru osnovu za identitet nacije kao osnove države, ali to nije nužno. Države, naravno, mogu biti etnički i kulturno heterogene,<sup>12</sup>. Ali, po pravilu, države su, barem u Evropi, jednonacionalne i to omogućava onu *jednost* na kojoj se gradi jedinstvo političke volje. Pretpostavka tog jedinstva omogućava *demokratsko* odlučivanje, tj. omogućava da bude *većine i manjine* (da većina i manjina budu deo jednog istog), tj. da to ne bude majorizacija. To se, kao mogućnost i doživljaj, ne može izbeći u državama čija je etničko-kulturna ili neka druga heterogenost tolika da otežava konsenzus u svesti o identitetu države kao jedne, makar i artificijelne, forme života. Zato se sada secesija uglavnom dovodi u vezu sa etničkom razlikom u okviru neke prethodno uspostavljene države. Nije nužno da ta razlika bude etnička: Belgija se odcepila od Nizozemske ne na osnovu etničke razlike (Flamanci su bliži ostalim Holandjanima po svom germanskom odredjenju nego svojim su-državljanima Valoncima koji su neka vrsta Francuza) već po *verskoj* razlici: oni koji su se tada odcepili od matične države pozivali su se takodje na pravo na samoopredeljenje, samo što je to pravo imalo versku a ne etničku osnovu - odvajali su se *rimokatolički* stanovnici Nizozemske od onih drugih, većinskih protestanata. Posle skoro dva veka slični procesi su se pojavili u Jugoslaviji. To što je scena na južnoslovenskom prostoru u vreme raspada Jugoslavije bila znatno složenija samo potvrđuje tezu da heterogenost nema nužno samo jedan opšti nazivnik. Ali ono što je, svakako, potrebno jesu dve stvari: da *neka razlika* stvarno postoji, i da se ta razlika *doživljava kao značajna*. I to je sve što je potrebno da bi se "pravo" uspostavilo kao pretenzija, odnosno da bi postojala osnova

---

<sup>12</sup> Mada etničke, kao i verske (a možda i rasne), odredbe mogu biti izvor posebnosti dovoljan da neki na tome zasnovan kolektiv čini *manjinom*, npr. nacionalnom manjinom, koja onda može proizvesti motivaciju za izdvajanjem koje ne teži stvaranju nove države već priključenju nekoj susednoj državi, ili, u slučaju tekuće secesije, izvor otpora tom procesu. Ali takvi procesi (*iredente*), bez obzira na sličnost, neće biti "secesije" u smislu u kome se ovde govori. Njihova eventualna opravdanost je, ukoliko postoji, unekoliko drugačije vrste, mada će i ona implikovati potrebu za pobunom i upotrebu "sredstva rata" za svoj cilj (i biće moguće učešće druge države koje *nije intervencija*, već "pravi" rat). Sukobi oko granica često imaju ovaj oblik, i često se pojavljuju kao *nastavak* secesija.



za zahtev na drugost i da bi mogla postojati želja da se na toj osnovi izdvoji iz prethodne države i osnuje nova. Očigledno je da ta želja može biti opravdana, ali je isto tako očigledno da njeno ostvarivanje nužno povlači kršenje postojećeg zakona u prethodnoj državi.

Nije moguće izbeći da se različite grupe unutar istog kolektiva ne percipiraju i tretiraju različito - kad to ne bi bilo tako onda ne bi bilo ni "različitih grupa" - samo je pitanje kada je to različito tretiranje nepravedno i predstavlja diskriminaciju.<sup>13</sup> Tek sa tom pretpostavkom, da postoji stvarna nepravda u tretiranju neke grupe, po pravilu ali ne nužno manjine stvara se osnova za negativan stav prema državi u kojoj se živi, i taj stav može dobiti veoma različite oblike od kojih je jedan želja za secesijom. Ako su zakoni nepravični, ili ako se sprovode diskriminatorski, onda to predstavlja određeni *razlog* da se oni *više ne poštuju*, iako su, naravno, ti zakoni i dalje važeći i obavezujući: samo što taj razlog sada dovodi do toga da se oni poštuju bezvoljno i neiskreno, iz straha od zaprečenih sankcija. Institucionalizovana ili raširena nepravda stvara atmosferu prirodnog stanja u kome više nema osećaja da važeći zakon obavezuje, i takvo stanje stvari prirodno vodi ili u anomiju ili u pokušaj stvaranja novog poretka u kome tih nedostataka ne bi bilo. Ovo drugo može imati dva vida: unutrašnju pobunu za promenu društvenog stanja (revoluciju, kakvu smo nedavno videli u Južnoj Africi) ili pobunu, radi izdvajanja iz države i stvaranja nove države na delu teritorije stare.

Zakon predstavlja osnov koji daje snagu državi da bude dovoljno jaka da opstane. Medjutim, osnova te snage nije prosto pasivni pristanak ili prihvatanje tog zakona, već jedan aktivan odnos lojalnosti u kome se država doživljava kao *svoja*, sa svim stavovima i sentimentima koje to povlači. Iskrena lojalnost je ono što neku državu čini jakom i omogućava da vlast u njoj vrši svoju ulogu sprovođenja ("uterivanja") zakona, a da se to ne doživljava kao gospodarenje, nametanje ili nasilje, već kao nešto zasnovano na ovlašćenju. Štaviše, kvalitet

---

<sup>13</sup> Jedan od uslova za odsustvo diskriminacije se sastoji u tome da različito gledanje na grupe kao takve nema praktički (moralno) relevantne implikacije na "gledanje" pojedinaca: tj. da se pojedinci gledaju prvenstveno "kao takvi" (kao i grupe), nezavisno od toga iz koje su grupe - po pravilu uvek, osim u onim (retkim) slučajevima u kojima je, ili bi moglo biti, *opravdano* da se oni gledaju upravo kao članovi te grupe; to će po pravilu biti one situacije u kojima je ili involviran njihov kolektivni identitet, preko članstva tog pojedinca u tom identitetu (kada nastupaju kao članovi nekog kolektiva, ili kada se radi o nečemu relevantnom u vezi upravo sa tim članstvom), ili u situacijama u kojima se radi o dostojanstvu i samopoštovanju, što opet po pravilu uključuje "celu" ličnost, zajedno sa svim njenim konstitutivnim karakteristikama u koje

života u državi sasvim sigurno zavisi od kvaliteta vlasti, a ključni parametar tog kvaliteta upravo je onaj koji najviše onemogućava *anomiju*, bezakonje, a to je upravo lojalnost. U zemlji teških i sistematskih nepravdi, kršenja ljudskih prava i, naročito, diskriminacije, ne može se očekivati iskrenost u ovom odnosu lojalnosti, koji je za državu od krucijalne važnosti. Upravo je diskriminacija onaj posebni faktor koji, obično, stoji u svakom opravdanju secesije. Diskriminacija znači da postoji neka definisana grupa ljudi prema kojoj se zakon ne sprovodi fer i nepristrasno, već se prava te grupe manje ili više sistematski krše. To može biti razlog da se diskriminirana grupa odrekne iskrene lojalnosti i okrene u samu sebe, i tako lojalnost prema državi *prenese* na *svoju grupu*. To jest, da neki, po pretpostavci već postojeći, osećaj pripadnosti svojoj grupi artikuliše, i doživljava, kao *suprotan* zakonski zahtevanom osećaju prema svojoj (prethodnoj) državi. To je već korak ka želji za svojom posebnom državom. Naravno, poseban problem predstavlja to što takva grupa, da bi bila državotvorna, mora biti sposobna da formira *naciju*, a ne da bude npr. grupa istomišljenika ili neka slična *ad hoc* grupa, bez obzira što se samoopredeljenje kroz istoriju dešavalo na raznim osnovama.

Ali isto tako je moguće da se kolektiv, koji se oseća značajno ili radikalno drugačijim od drugog dela stanovništva (pa čak i kad je konstituisan prosto na tom doživljaju razlikovanja od ostalih), *distancira* od države u kojoj živi i ostatka stanovništva u njoj i da onda, bez adekvatnog pokušaja da svoje ciljeve i svoja prava obezbedi u toj državi, *isprovocira* diskriminaciju i zloupotrebi je za: 1. indukovanje daljeg nezadovoljstva u zajednici koja se izdvaja i daljeg produblivanja te razlike, kako bi jednog trenutka postala nepodnošljiva, 2. indukovanje i produblivanje distance prema toj zajednici od strane preostalog stanovništva (koje po nekoj pretpostavci, čini većinu), 3. plasiranje predstave o razlici kod trećih strana i indukovanja pritiska sa njihove strane na planu prihvatanja ideje o separaciji, njenoj poželjnosti ili nužnosti, 4. indukovanje pomoći sa strane, u vidu intervencije na strani onih koji se predstavljaju kao diskriminirani. Sve to, u konačnom bilansu, radi izdvajanja iz date države i stvaranja nove na delu njene teritorije.

Ovo upućuje na problem teritorijalnog odredjenja na jedan mnogo kardinalniji način nego što je to slučaj kod svih drugih oblika promena. Za razliku od revolucije, secesija nužno uključuje teritorijalno razgraničenje i postavljanje novih granica. Time se onaj deo definicije

---

pored ostalog, ne samo po vlastitoj već i po tuđoj percepciji, spada i "članstvo" u trajnim

države koji se odnosi na njeno ovlašćenje na sprovođenje zakona, u izvesnom smislu dovodi u pitanje mnogo radikalnije nego u revoluciji: negiranjem prava državi da *uopšte* sprovodi bilo kakve zakone na jednom svom delu, postavljajući pretenziju na *potpuni* prekid kontinuiteta sa prethodnim stanjem. Promena političkog uređenja koja uključuje *samo* ukidanje diskriminacije, naravno, *nije* secesija. Ona ne dira teritorijalno jedinstvo države, pretpostavku o jedinstvenom zakonu i osnovnoj pravnoj jednakosti založenoj u zakonitosti države; naprotiv, upravo pozivanjem na te vrednosti promena se i opravdava. Ona, takodje, ostavlja značajnu osnovu za kontinuitet sa prethodnim stanjem, i ma koliko uvodila novo stanje osnovna forma kolektivnog života ostaje donekle ista, menjajući samo svoj oblik. Pitanje disperzije ili teritorijalne koncentrisanosti diskriminiranih ili nezadovoljnih grupa nema u ovom slučaju načelnog značaja.

Ovde se nameće pitanje: zar takva vrsta promene (revolucija) nije moguća i onda kada su oni koji su, po pretpostavci, diskriminirani, ili njihova većina, koncentrisani u jednom definisanom delu nacionalne teritorije pored postojeće državne granice (uslov koji znatno olakšava secesiju)? Ili je postojanje diskriminacije samo *povod* za secesionistički motiv? Jer, očitno imamo dva nivoa rasprave o secesiji: 1) da postoji nepravedna diskriminacija definisane grupe unutar države (ili pretpostavka o njenom postojanju), i 2) da je ta grupa *različita* od ostatka nacije (shvaćene u smislu državljanstva), i da je ta *razlika*, u stvari, razlog za secesiju. Osećaj različitosti u odnosu na druge i pripadnosti svojoj grupi (svom kolektivu, svom narodu) jeste jedan nezavistan faktor koji raznim društvenim procesima daje veći ili ključan značaj, fermentišući takoreći time te procese na način da ih značajno determiniše, bilo da ih olakšava ili čak omogućava, bilo da ih čini težim ili u nekom smislu važnijim.<sup>14</sup> Čini se da 1) nije dovoljno

---

kolektivima.

<sup>14</sup> Kao što se diskriminacija *teže* podnosi kada je percipirana kao nacionalna ili grupna, nego ako je u nekoj datoj situaciji nastala na nečemu drugom, nekom svojstvu uspostavljenih individualnih odnosa i sl., tako je suprotan proces spremnosti da se podnesu neselektivne žrtve a da se to pritom *ne doživljava* kao diskriminacija veoma olakšano doživljajem i osećajem da se radi o posebnom grupnom, naročito etničkom, identitetu: ista stvar će biti doživljena kao diskriminatorna redistribucija ako ide u korist "tudjima" a da se neće tako doživeti ako ide u korist "svojima", svom sopstvenom narodu. Npr. spremnost sa kojom su Zapadni Nemci tako lako podneli značajan transfer svog bogatstva u Istočnu Nemačku pokazuje da to oni nisu doživeli kao diskriminatornu redistribuciju i otimanje ("pljačku") već kao ulaganje u nešto što se doživljava kao svoje. Tako će od stepena intenziteta *osećaja identiteta* zavisiti ne samo stepen doživljenosti neke diskriminacije nego i stepen spremnosti da se podnesu žrtve za dobrobit kolektivnog tela, naroda, sa kojim se identifikujemo. Cf. A. Buchanan, *Secession, The Morality*

za opravdanje secesije, ali da je to itekako razlog za neke druge vrste otpora nepravednom režimu. I tu se suočavamo sa pitanjem: ako je tako, zašto bi onda to bio razlog i onda kada je uz uslov 1) zadovoljen i uslov 2)? Jer, bez obzira na specifičnosti neke određene grupe i njenu koncentrisanost i homogenost na određenom prostoru, ne vidi se nikakva prepreka da se ljudska prava ne ispoštuju jednako na celoj teritoriji i da, ukoliko to nije slučaj, otpor treba da bude protiv diskriminacije *nezavisno* od njenog teritorijalnog određenja. Otuda proizlazi da kršenje ljudskih prava, ili diskriminacija, ne može dati opravdanje za secesiju. A šta može? Samo uslov 2)? Kada?

Jedan od razloga zašto uslov 1) nije dobar za opravdavanje secesije je u tome što nije relevantan u slučaju oslobađanja nekad porobljenih naroda, npr. u antikolonijalnim pokretima. To što u jednoj državi nema više korupcije i diskriminacije nije odlučujući razlog da se izgubi svoje pravo i odustane od oslobodjenja. Zašto bi to pravo prestalo da postoji ako bi okupatorska ili kolonijalna vlast jednog trenutka *postala* dobra? Ne vidi se, međjutim, razlog zašto bi kod secesije bilo drugačije? Kršenja prava i diskriminacije su nešto različito od samoodređenja, i prava koja zabranjuju prvo različita su od eventualnih prava koja bi obezbedjivala drugo. Povezivanje tih dveju različitih stvari je samo slučajno, i ne može se opravdati tim što bi se iskorišćavanjem jednog postiglo ostvarenje drugog. Jer, šta je stvarni razlog i konačni cilj? Otklanjanje kršenja prava ili odcepljenje? Ako je razlog u prvome, tj. u kršenju prava, onda novi suverenitet *nije* konačni cilj, već je cilj uklanjanje kršenja prava i diskriminacije, a sasvim je neizvesno da li će se secesijom postići išta na planu otklanjanja kršenja ljudskih prava, pa čak nije izvesno ni da li će količina i intenzitet diskriminacije biti smanjen - osim možda što će promeniti formu svoje distribucije. Uzevši da secesija za sobom povlači rat i *još veće* kršenje raznih prava, štaviše celu seriju novih tipova kršenja prava, ne vidi se razlog zbog koga se tako olako preporučuje upravo secesija za taj cilj. Niti, na ovom planu, može biti opravdan cilj da se jedne nepravde zamene drugim i jedan tip kršenja prava nekim drugim, možda još grubljim i težim. Ako je pak kršenje prava samo povod za secesiju, onda pravi razlog postoji nezavisno od tog povoda, i možda je zapravo nešto drugo nužan deo uslova za secesiju: da vlast u prethodnoj državi *oslabi* u dovoljnoj meri da bi postavljanje tog cilja postalo moguće, naročito da postane moguće njegovo *javno* postavljanje.

Ako je pak cilj samoopredeljenje onda cena tih, mora se reći velikih, rizika, po svojoj prilici, nije od tako sumnjive vrednosti. Izgleda, međjutim, da u tom slučaju za opravdavanje jedino preostaje uslov 2) i *odbrana* nečega što je založeno u tom uslovu, kao uslovu različitosti. Tu onda, u principu, imamo posla sa *istom* razlikom koja postoji između već etabliranih nacija: da su to skupine ljudi koje predstavljaju zajednice koje same sobom vladaju i nisu predmet tuđe zakonodavne volje i zakonske regulacije - zato što one same imaju svoju *takvu* volju.<sup>15</sup> Izraz te volje je država i skup zakona koje po svom osnovnom zadatku sprovodi. Monopol sile koji određuje državu predstavlja otuda izraz narodnog samozakonodavstva, a državna teritorija okvir u kome jedna nacija - tj. jedna zakonita kolektivna volja - postoji pored drugih nacija.

Dakle za *prima facie* pravo na secesiju, ako takvo pravo postoji, morao bi biti dovoljan uslov 2) - postojanje relevantne razlike unutar državotvornog naroda, između jednog njegovog dela i njegovog drugog dela koji bi hteo da se izdvoji iz države tako što bi stvorio novu državu. Postojanje dovoljno velike razlike moralo bi, samo po sebi, bez pozivanja na neku drugu okolnost, da bude dovoljno relevantno da proizvede neku osnovu za pravo na secesiju. Ali to nije lak i kratak put, kao što može izgledati na prvi pogled. Prvo, nije lako ustanoviti šta je relevantna, ili šta je dovoljno velika, razlika? Da li se iz te razlike može validno izvesti i artikulirati *opravdani zahtev* za tim da se ima u posedu nešto što još ne postoji? Da bi se to uradilo, nužno je da se u *javni govor* uvede *ne samo* načelno i teorijsko razmatranje nekih opcija kao mogućnosti - već aktivno *zalaganje* za te opcije, i to zalaganje koje bi bilo dovoljno energično da bi imalo neku šansu na uspeh. U poremećenom balansu moći oblikuju se novi ciljevi nesaglasni sa osnovnim odredjenjem identiteta koji stoji u ustavu države, i ti se ciljevi javno zastupaju, što povlači i razmatranje sredstava za njihovo eventualno ostvarenje. Ali to već podrazumeva *delatnost* koja je jasno subverzivna u odnosu na etablirani i prihvaćeni *status quo*, delatnost koja je dakle *nezakonita* i *protivzakonita*. Secesionisti hoće da postignu *nezavisnost u novoj državi*, u kojoj će oni biti sami svoji gospodari, dakle ne prosto neki skup slobodâ (što bi mogli i u staroj državi) već uspostavljanje nove suverene moći, što povlači stvaranje novog

---

Francisko/Oxford 1991, pp. 51-2.

<sup>15</sup> Upor. I. Kant, *Metaphysik der Sitten*, pars, 46, 47, hrsg. von W. Weischedel, Insel Verlag, 432, 434: "Zakonodavna vlast može pripadati samo sjedinjenoj volji naroda"; "...posmatrana prema zakonima slobode (vrhovna vlast) može pripadati samo narodu". Upor. takodje, Ingeborg Maus, "Državna suverenost kao narodna suverenost", *Arhiv Pravnog fakulteta u Beogradu*, 4/1997, str. 514ff.

medjunarodno-pravnog subjekta na medjunarodnoj sceni: *vlastita* samostalna i suverena *nacionalna država*. Nastanak nove države predstavljaće rodjenje nove artificijelne (pravne) ličnosti koja će predstavljati izraz zakonodavne volje jedne nove nacije, sa posebnim zakonom koji će važiti kao novi zakon na teritoriji te države. Time će biti zadovoljena želja za stvaranjem svoje sopstvene države u kojoj će zakon biti izraz slobode: izraz svoje vlastite a ne tudje zakonodavne volje. On će, naravno, pretendovati i na to da bude pravedan, ali njegova "pravda" će se sastojati samo u pobedi jedne od dve pretenzije u sukobu oko toga šta uopšte treba da bude prihvaćeno kao "zakon", iako je naravno svrha zakona da obezbedi normalne (pravilne) uslove kolektivnog života (i uopšte života u zajednici), što je, po pretpostavci, bila svrha i stare države. To nas dovodi do pitanja o izvoru želje za secesijom kao želje za artikulacijom *nove države*.

### 3. IZVOR ŽELJE ZA SECESIJOM

U suštini, izvor želje za secesijom (da se ima svoja država) je u svom najosnovnijem smislu isti kao i izvor potrebe da se uopšte ima država, da se, kako kaže Kant, iz prirodnog stanja predje u zakonito, građansko stanje.<sup>16</sup> U tom smislu ta želja, bilo da stvarno prethodno postoji, bilo da je indukovana i zatim gajena, ima svoj izvor u onoj istoj potrebi iz koje proizlazi i želja da se uopšte ima *država*: da se ima jedan opšti i *svoj* okvir života u kome će vladati *naši* zakoni. U tom smislu ta je *želja*, *prima facie* barem delimično opravdana, jer barem deo opravdanja želje da se ima država i da se u njoj živi prenosi se *ipso facto* i na ovu želju za secesijom. Smisao države je da obezbedi zakonitost, prediktabilnost i uredjenost života i mogućnost uspostavljanja i afirmacije ličnog i kolektivnog identiteta tako što će se u njoj svoj život moći ne samo obezbediti u nekom minimalnom smislu nego i ugraditi u jednu opštost u kojoj se može konstituisati osnova za izgradnju njegovog smisla na planu života kao dugoročnog i višegeneracijskog projekta.<sup>17</sup>

Cilj secesije je samo delimično opisan kada se kaže da je to želja da se ima država. Naglasak je na ono "*svoja*" u želji "da se ima svoja država", mada je to "svoja" i inače nužan deo definicije države: nema države bez državljana, i mada postoje i tudje države, država funkcioniše kao jedna tvorevina koju njeni državljani drže za "svoju". U želji za secesijom to "svoje" je

---

<sup>16</sup> Upor. I. Kant, *op. cit.*, 432ff.

postalo neodređeno, ili drugačije, i ono ne označava normalni izraz lojalnosti već želju da se ima *druga država*. Ali ne emigracijom, i ne unutrašnjom promenom na osnovi strukture i na teritoriji postojeće države, već stvaranjem jedne potpuno nove države koja nastaje ne samo na negaciji prethodne države i njenog zakona već i na *distanciranju* od nje - *ostavljajući staru državu onom delu njenog stanovništva od koga se novi identitet distancira*. Kolektivni entitet koji pristupa secesiji - i koji se predstavlja kao novi zakonodavni identitet, nova nacija - započinje sasvim iz početka. Predmet želje nije samo regulacija života, već sasvim određena artikulacija te regulacije upravo u tom osnovnom, konstitutivnom, smislu. Taj identitet *u pretpostavci* formalno *prethodi* secesiji upravo kroz tu želju za izdvajanjem. Nije poenta samo u tome da postoji potreba (i pristanak, u vidu efektivno funkcionalne vlasti) za stvaranjem države, (kakav je slučaj u *teritorijalnom* određanju *multinacionalnih* carevina, za razliku od *nacionalnih* kraljevina, gde nije teritorijalnost već nacionalna pripadnost osnova države),<sup>18</sup> već upravo u tome da je to *taj određeni* kolektivni identitet, i u tome da je on *različiti* od onog identiteta u kome država već postoji.

Odbrana *tog* identiteta (ili možda čak samo želja da se on uspostavi) stavlja se iznad sigurnosti koju daje već postojeći zakon - potpuno nezavisno od toga kakav će biti novi zakon: *uopšte* nije poenta u tome da novi zakon bude *bolji*, već *samo i jedino* u tome da (sa stanovišta onih koji prilaze činu secesije) bude "*naš*". Dakle, *žrtvuje se* sigurnost (pravna i ostala) – po pretpostavci, kao i u ratu, *privremeno* - i to žrtvovanje se može doživeti kao *investicija u budućnost*. Čiju "budućnost"? Budućnost čega? Pa, svoju i onoga što se doživljava kao "svoje", a što je na neki način ugroženo *prethodnim stanjem*, i što se onda "brani" (od propasti, rastakanja i gubljenja u nekom drugom kolektivnom određanju, etc), i to se brani *pobunom* - koja ima pretenziju da postavi *pravo* na *svoju* (posebnu) državu, iako je to, naravno, u suprotnosti sa postojećim pozitivnim zakonodavstvom. *Pobuna* koja tako nastaje, bez obzira na to što može biti *casus belli*, doživljava se kao *odbrana* jedne forme života bez obzira na to što prethodno nije imala državotvorni izraz opšte volje. Taj život je tu i on se doživljava kao "izvor prava", i u svakom slučaju je izvor želje i volje da se krene svojim putem. Ali to podrazumeva i oduzimanje

---

<sup>17</sup> Cf. "Država i moral", u J. Babić, *op. cit.*

<sup>18</sup> Zato se *jermenska* država kroz vekove mogla ("translatorno") *pomerati* - sve od Kavkaza do Sredozemnog mora, i nazad, ostajući na svim tim mestima *ista*.

i "odnošenje" dela teritorije koja je već pokrivena nekim važećim zakonom. Ili, kako jednom reče patrijarh Pavle: "Koga ovce toga i planina".

Sve to, međutim, podrazumeva negiranje prethodnog zakona i, po pretpostavci, nužan sukob sa državom i preostalim delom stanovništva od koga se secesionistički kolektiv distancira i odvaja. Oni koji ostaju biće oštećeni na mnogo različitih načina, od sasvim konkretnih materijalnih šteta (koje podrazumeva umanjene države i postavljanje nove granice kao prepreke na planu izgradnje života), pa do stavljanja u pitanje validnosti i važenja prethodnih zakona (jer, ako zakon može prosto da se stavi van snage, onda je konstitutivnost njegovog važenja drastično ugrožena, i u "ostatku"). Sve to postavlja jedan opšti uslov za eventualno opravdanje secesije, uslov koji izgleda da je nemoguće ili veoma teško postići: *pristanak onih koji ostaju!* Nikako ne može biti slučaj da se o tako važnim pitanjima kao što su državne granice ili važenje ustava i drugih zakona mogu pitati samo jedni a ne i drugi, samo oni koji iz planiranog postupka treba da, po pretpostavci, profitiraju, a ne i oni kojima se uzima neodređeno mnogo najrazličitijih dobara, pretpostavki i prilika koji su bili založeni u prethodno stanje. Posebno zanimljiv momenat u savremenom diskursu o pravu na secesiju jeste pretpostavka da oni koji žele secesiju ne moraju da o tome pitaju, pa čak ni da obaveste, one koji "ostaju". Nije to slučajno. To je posebno opasan aspekt retorike o pravima: da ako neko pravo postoji onda ono, kao što i treba, sa sobom nosi takodje i pravo na mehanizam svog ostvarenja. Zaista, čak i veoma slabo značenje termina "pravo" (tzv. "negativno pravo"), ono kojim se označava postojanje neke "slobode", podrazumeva ovaj minimalan uslov: da postoji ovlašćenje na upotrebu sredstava na njegovo ostvarenje. Bez toga teško da se može govoriti o pravu. To je onda, naravno, još izraženije u nekom jačem značenju tog termina, npr. kod "pozitivnih prava" kod kojih se podrazumeva da nosiocu prava nešto sleduje i da *drugi* (u slučaju secesije to bi mogli biti oni koji imaju dovoljnu moć da "pomognu", recimo spoljašnjom vojnom intervencijom) moraju nešto da učine na planu realizacije tog prava.

Ako je pak "pravo na secesiju" uslovljeno prethodnim pristankom onih koji ostaju (a situacija se još više komplikuje potrebom da se u taj pristanak uključe i oni koji, kao *nova manjina*, treba da *protiv svoje volje* "odu" zajedno sa secesionistima), i ako taj pristanak nikako ne može da udje u skup sredstava za realizaciju tog prava (na čiju se upotrebu ima ovlašćenje na osnovu samog tog prava), onda imamo implikaciju da prava secesionista na secesiju u najmanju ruku ne mogu biti veća od prava protivnika secesije, a da je prilično neverovatno da mogu biti i



tolika. Ali, iz toga sledi i druga implikacija: da kad se motivacione i mobilisjuće snage tih dvaju prava po svojoj snazi medjusobno približe ili izjednače, imamo situaciju koju karakteriše onu vrstu sukoba kakvu nalazimo u ratu: sukob pretenzija dvaju prava da svaki od njih bude isključivi nosilac zakonitosti. Secesija onda postaje *casus belli*: teritorija na kojoj se pokušava izvesti secesija postaje predmet sukoba. Princip "Koga ovce toga i planina" proizvešće problem prava kolektivne svojine nad tom teritorijom, i potencijalni vlasnici će se boriti za to čija će to teritorija biti. Jer, oni koji hoće da "odu" ne mogu prosto da "plate" cenu svog odlaska i da se stvar na tome završi: šta ako oni koji "ostaju" neće da "prodaju" ono što oni koji hoće da "odu" hoće da "kupe"? I kako se, po kojoj ceni, može platiti razaranje jedne države? Dodatnu komplikaciju u pribavljanju "pristanka" onih koji ostaju jeste to što bi oni svojim pristankom *ozakonili* nešto što je do tog trenutka bilo nezakonito, i što bi ih onda pretvorilo u saučesnike u nezakonitosti. To bi secesionistima otvorilo vrata da traže nastavak učešća u podeli dobara u staroj državi (deobni bilans), i zadovoljenje "zaostalih prava" u "starom delu", dodajući tako na štetu koju oni koji ostaju već trpe dodatni teret.<sup>19</sup>

#### 4. DA LI JE FEDERALIZAM UVOD U SECESIJU?

Da ponovimo - cilj secesije jeste priznanje nezavisnosti jednog političkog identiteta za koji secesionisti tvrde da je postojao još pre nego što je pokušaj secesije počeo. Kako je on "postojao"? Tako što je postojao poseban etnički identitet unutar neke šire zajednice? Ako bi bilo tako, znači li to da svaka zajednica, ukoliko ima pretenziju da predstavlja poseban "narod", ima i

---

<sup>19</sup> Doduše, takav zahtev nije sasvim bez osnova: prestonice su, npr., obično građene naporom cele zajednice, i kao akumulirana vrednost predstavljaju svojinu cele prethodne zajednice. Tu nastaje zanimljiva i komplikovana dijalektika suprotnih i suprotstavljenih opravdavanja: kako *izračunati* odnos štete koja nastaje za staru državu (koja uključuje prestanak priliva prihoda koji je do tada zakonito pristizao) i koristi koju nova država dobija iz samog svog postojanja, sa jedne strane, i prethodnih ulaganja "svih strana" u nešto što je ostalo u staroj državi, sa druge strane? Koliko vredi *samo postojanje* nove države? Da li je, recimo, Čehoslovačka mogla od Austrije tražiti obeštećenje za svoj udeo u izgradnji Beča? Stvar se još više komplikuje kad se uzmu u obzir teritorije: da li je Karadjordje imao "pravo" da traži Skoplje ili Kruševac, kao "srpske", iako su oni tada bili s druge strane granice? Da li oni koji ostaju odcepljene delove treba da nazivaju "delovima svoje bivše države" ili "bivšim delovima svoje države"?

načelno pravo na secesiju, i da to pravo postaje izvršno kada se steknu još neki uslovi koje bi trebalo posebno ustanoviti (ali koje, kada pogledamo svetsku situaciju i istoriju, izgleda nije moguće specifikovati, jer ono što u jednom slučaju izgleda dovoljno značajan dodatni uslov koji sa onim prvim, kao nužnim, zajedno čini dovoljan uslov - npr. veličina, koncentracija, prigranična lociranost, itd. - u nekim drugim drugim, relevantno sličnim situacijama, uopšte nije dovoljno. Ali, ima jedan oblik samog državnog uređenja koje izgleda da daje institucionalnu osnovu za uspostavljanje ovakvog prava - to je *federalizam*. Problemi sa uspostavljanjem reprezentacije koji čini srž uspostavljanja kolektiva kao "artificijelne ličnosti" - koju njeni predstavnici mogu validno predstavljati, kao i već etabliranih struktura vlasti koje mogu pretendovati na pravo suvereniteta, zato što već postoji prethodno uspostavljena "država" (kao posebna federalna jedinica u okviru važeće državne celine), i da je to postojanje načelno nezavisno od postojanja federacije jer mu prethodi - čini da je secesiju federalnih jedinica ne samo najlakše objasniti već i da je to možda jedini slučaj u kome se o "pravu na secesiju" može govoriti u nekom smislu ma kako slabog inicijalnog *prava*.<sup>20</sup> I zaista, izgleda da u federalnim sistemima imamo situaciju koja uveliko olakšava secesiju i možda sadrži nešto što bi moglo da se označi i kao "pravo na odcepljenje". Federacije se obično deklarišu tako kao da su nastale, kao da su uspostavljene, iz svojih sastavnih, federalnih, delova.

Princip tog uspostavljanja sastoji se u tezi takozvanog *rezidualnog* kontinuiranog prava: da je u *federalizmu* izvorna suverenost kod federalnih jedinica i da su ga one samo investirale u federaciju, ali ne nepovratno, već je ona i dalje ostala kod njih, tako da se može *povući*. Ona je investirana na takav način upravo zato da bi imalo šta da se povuče, ako se tako odluči. Federalne jedinice su i dalje suverene države. To bi značilo da u federacijama imamo posla sa federalnim jedinicama koje imaju pravo na secesiju zasnovano na jedan *pravni* način - za razliku od akcidentalnih, kontingentnih "prava" *ad hoc* formiranih (ili drugih, od ranije postojećih) grupa, koje takvo pravo nemaju.

Ovo liči na moćan argument *protiv* federalizma, jer povlači da svaka federacija već u tom svom odredjenju sadrži klicu raspada i budućeg rata. (To doduše podrazumeva još i neke druge osobine: da konačna suverenost nije ni kod (federalne) države ni kod gradjana kao suverenih pojedinaca, već na jednom srednjem planu: na planu federalne jedinice. Jurisprudencija u tom

---

<sup>20</sup> Upor. Ewin, *op. cit.*, pp. 357, 361-2.

slučaju podrazumeva neku konkurenciju između zemaljskih (državnih) i federalnih zakona, uz pretpostavku da postoji neka kvazi-vrhovna instanca (ustavni ili vrhovni sud) koja bi sudila u slučajevima disputa. Ali, ta vrhovna instanca *ustvari nije* vrhovna, pošto ne može da dovede u pitanje osnovnu pretpostavku, naime da je konačni suverenitet založen u federalnim jedinicama, pri čemu one i onaj deo suvereniteta koji su investirale u zajedničku državu mogu povući ako i kad tako odluče. One ne bi mogle tako odlučivati ako bi ta vrhovna instanca zaista bila vrhovna. U tom slučaju njihovo bivše pravo (sada otudjeno u jedinstvenu saveznu državu) ne bi moglo da se restituira i prenošenje suvereniteta na saveznu državu povuče. Država, međutim, da bi funkcionisala mora da bude jedna, i gornji opis više odgovara opisu međunarodne zajednice koja se (ili bi trebalo da se) sastoji od suverenih država, koje (manji) deo svog suvereniteta investiraju u međunarodno pravo - bilo putem konvencija i ratifikacijom međunarodnih propisa i normi, bilo podrazumevanjem normi za koje se uzima da ih svi (stvarno) prihvataju, formirajući tako situaciju multilateralnog očekivanja da će se neki oblici ponašanja samih država smatrati neispravnim i podvrgnuti sankcijama za koje se očekuje da će naići na univerzalno odobravanje. (Ali pošto na međunarodnom planu nema ni elementarnih konstitutivnih pravila - već sva pravila ostaju samo regulativna - to zakon nema veću snagu uterivosti od one koju nalazimo i u, npr., običajnom moralu, npr. kod "sankcionisanja" neodržavanja obećanja: stepen "obaveznosti" u njegovom sprovođenju zavisi od slučajnog sticaja okolnosti u vezi sa mogućnošću sprovedivosti, npr. da se neispunjeno obećanje *zapamti* i uknjiži kao determinanta budućih odnosa).

Ali da bi federacija bila stvarno država u osnovnom značenju te reči, ona, takodje, treba da ima *jedan* osnovni zakon (ustav) koji nije nižeg nivoa autoriteta od zakonodavne volje federalnih jedinica. Naprotiv, one bi mu morale biti podložne. Taj ustav treba da definiše precizno ne samo svoj domen, nego i normativni deo svog osnovnog ovlašćenja; sve je to nužno da bi on bio konačni izvor ili konačni okvir opšteg zakonodavstva u toj državi.<sup>21</sup> On to ne može ako ga svaka federalna jedinica u svakom trenutku može staviti van snage: takva pozicija bi ukinula pravni (obavezujući) karakter ustava i pretvorila ga u političku rezultantu ili presek

---

<sup>21</sup> Gradjani kao pojedinci i parlament koji ih zastupa bi trebalo da budu prvobitni izvor suvereniteta narodne volje, dok bi svekolika "*senatska*" nadgradnja (tzv. "gornji dom" u koji su založeni korektivi zaštite nekih posebnih – federalnih, staleških itd. – interesa, bilo zbog njihove

tekućeg odnosa snaga. Ali i tada bi jedinstvo, dok traje, moralo imati makar i privremenu ali artikulisanu formu neke obaveznosti. Kako god da se okrene, svaka federalna jedinica koja se odlučuje na secesiju mora, u formalnom smislu, prvo da izvrši pobunu, i da tako *napadne* državu (njeno jedinstvo). Država će onda, *braneći* jedinstvo zemlje, automatski (refleksno: ta *prva* reakcija izgleda neizbežna, jer bi njeno izostajanje bilo na neki način simptom odsustva države od ranije) pokušati da secesiju spreči. Formalno određenje tog postupka biće takvo da će ona pobunjenike na neki način time formalno *napasti*, a da se ipak takav njen čin može sa pravom nazvati *odbranom*. *Nameravano* (planirano, predviđeno, željeno) zakonodavstvo koje se secesijom pokušava instalirati, i koje bi tako i *moglo* nastati ako secesija uspe, zaista *jeste u isključivoj konkurenciji* sa postojećim zakonodavstvom, što se nikako ne bi moglo sa istom snagom tvrditi za odnos između zemaljskih (državnih, kod nas "republičkih") zakona i saveznog (opšte-državnog) zakona. Ovi zakoni ne samo da moraju biti usaglašeni i u koherenciji - da bi se uopšte tu s pravom govorilo o državi (pa makar bila u pitanju i konfederacija). Ako nije tako onda se ne radi o državi, nego o jednom pravno nedefinisanim stanju koje se ne može sa pravom nazvati državom. Cilj secesionista je stvaranje nove države i *novog zakona*, koji bi bio potpuno nov i potpuno nezavistan od zakona matične države.

Tako da "pravo" da se saglasnost, data prilikom stvaranja države povuče, predstavlja "pravo" potpuno analogno "pravu na pobunu" ili "pravu na revoluciju", i ako bi takva prava mogla postojati onda bi moglo postojati i ovo pravo. Naravno, ovde se govori o pravu kao institucionalnom, pravnom, institutu, a ne o nekom moralnom ili možda "političkom" pravu, terminu koji pokriva više neki *skup dobrih razloga za opravdanje*, nego pravo u smislu po kome bi uz njega sledovalo i pravo na upotrebu potrebnih sredstava za njegovu realizaciju. Pravo i opravdanost se otuda moraju razlikovati. Prema tome, iz ovoga ne sledi da su secesija, pobuna ili revolucija nužno *rdjave* stvari koje se ne mogu opravdati, već samo to da ih je *nemoguće definisati* kao prava u zakonskom smislu.

## 5. ASIMETRIJA STAROG I NOVOG ZAKONA

---

posebne važnosti bilo zbog povećane lakoće ugroženosti tih interesa) predstavljala samo

Nemogućnost definisanja prava na secesiju u zakonskom smislu sledi iz *asimetrije* između validnosti prethodnog zakona i pretenzije na validnost novog zakona (kao i kod svake druge *pobune*, ili revolucije): obavezivanje starog zakona je jedna svršena činjenica, a novi još ne postoji. Ali ono što je uključeno u pretenziju novog zakona jeste da u trenutku kada on postane važeći da on *istog trenutka* mora da funkcioniše na isti način kao stari: da njegova validnost zavisi od pretpostavke da nema arbitrarnih izuzetaka, da je polje koje on pokriva sasvim dobro definisano (sa pretenzijom na potpunost), i da njegovo poštovanje ne zavisi od slučajnog prisustva dobre volje onih na koje se on odnosi.<sup>22</sup> Iako je za njegovo inaugurisanje potrebna saglasnost onih na koje se odnosi, ta saglasnost nije nešto što se može *ad hoc* povući u svakom trenutku, a posebno ne u onom trenutku u kome zakon upravo treba da se primeni. Posledica iz ovoga će biti (a kao što vidimo tako stvarno i biva) da će *novi* zakon negirati i zabranjivati upravo ono što su zagovornici njegovog konstituisanja u jednom prethodnom trenutku zastupali: da zakon koji važi u trenutku o kome se govori *nema* važenje, već da postoji pravo da se *umesto njega* uvede neki drugi zakon, što secesija nužno povlači. Drugim rečima, ostvarenje neke secesije odmah uvodi u zakonsku proceduru *zabranu daljih secesija*.<sup>23</sup> A to je u direktnoj suprotnosti sa idejom o "komplementarnosti" nekakvih institucionalnih prava na samoopredeljenje i obaveze poštovanja postojećih zakona kojima se afirmiše dati nacionalni suverenitet. Secesija predstavlja pretenziju na stvaranje nove države na delu teritorije stare. Ali *nijedna* od te dve države, ni stara ni nova, ne može da prizna da postoji zakonsko pravo na kršenje osnovnog zakona tako što bi se svakoj artikulisanj grupi koja pretenduje da ima ili stvarno ima neku autonomiju dalo (institucionalno) *pravo* na (državno) samoopredeljenje: zakon ne bi mogao da se u takvoj situaciji konstituiše. Medjutim, "institucionalno pravo na samoopredeljenje", ako to treba da uključi i pravo na odcepljenje, je prazna reč ako ne označava neko opšte i *a fortiori* nespecificovano pravo na secesiju. I samo *takva* dozvola mogla bi da *dâ* i *univerzalno moralno opravdanje za secesiju*. Ali zakon u takvom slučaju *ustvari* ne bi mogao da važi nego bi zavisio od slučajne okolnosti da li postoji neka grupa koja ga odbacuje! Moglo bi se

---

*ograničenja* te volje kroz posebna prava kao *privilegije* koje se tim posebnim interesima daju.

<sup>22</sup> Dakako i kod svakog zakona njegovo važenje, iako zasnovano na *načelnom pristanku*, ne zavisi od proizvoljnosti aktualnog prihvatanja ili neprihvatanja u datom trenutku.

<sup>23</sup> To se uvek iznova dešava. Npr. Madjari su 1848-9 bili energično protiv toga da se Hrvatima priznaju ista prava koja su zahtevali za sebe; potpuno ista stvar se ponovila 1991, kada su Hrvati učinili potpuno isto, i više, prema Srbima.

reći da zakon važi (da je obavezan) za pojedince u državi, ali ne i za grupe pojedinaca u toj državi. To samo naizgled može da pruži neku osnovu za izlaz iz problema, ali kad se bolje pogleda vidi se da ta osnova ne može da se konstituiše: zakon mora da važi i za grupe na *isti način* kao i za pojedince – *da važi za sve grupe*. A ako zakon ne važi *jednako* na celoj teritoriji države, onda se, sa dobrim razlogom, može reći da on, u stvari, *ne postoji*.

## 6. SECESIJA - UNUTRAŠNJI ILI MEDJUNARODNI POSTUPAK?

Jedno drugo pitanje koje, u prvi mah, može da izgleda sholastičko jeste da li secesija ima medjunarodni karakter ili je unutrašnja stvar države u kojoj se odvija. Za razliku od antikolonijalnih (ili oslobidlačkih) ratova koji su, po definiciji, medjunarodni sukobi, - secesija je *u početku* unutrašnji sukob (unutrašnja debata i unutrašnja pobuna). Da bi uspela ona mora da se, takoreći, *uzdigne* na medjunarodni nivo, i ona zaista, ukoliko ne bude ugušena na početku ili dovoljno brzo, jednog trenutka u procesu svog razvoja dobija formu internacionalnog procesa.

Lociranje ovog trenutka predstavlja posebno važno pitanje. U njemu se zbiva ili radja novi suverenitet, makar da on i nije konačan sve dok se ne obezbedi konačna pobeda (i na njoj zasnovano *priznanje*). Ali to ima implikacija i na medjunarodnom i medjunarodno-pravnom planu: pošto je *pre* tog trenutka to unutrašnje pitanje svako mešanje sa strane je nezakonito, i zbog osetljivosti situacije posebno opasno. Ono je takvo i kasnije, ali *posle* ove tačke status spoljnog mešanja se menja. To ima direktan učinak na status moguće spoljnje *intervencije*, jer definiše njenu prirodu, pošto taj trenutak određuje šta znači *odbrana*, a onda i šta znači *pomoć*. Ako se pomaže nakon što je suverenitet već uspostavljen onda se u načelu može tvrditi da se pomaže onima koji su *napadnuti* (dok pre tog trenutka oni sami ne mogu biti ništa drugo osim *napadači*), onima na koje je izvršena agresija itd. - što sve pre trenutka stvaranja suvereniteta nikako nije moguće. Naprotiv, ako se interveniše pre tog demarkacionog trenutka, onda se neće pomagati - jer još nema onoga kome bi se to moglo - već će se samom intervencijom *konstituisati* novi medjunarodno-politički subjekt. Štaviše, legitimno se može postaviti pitanje da li pre tog trenutka prethodna vlada jedina ima pravo da traži pomoć (protiv pobune), ako joj je potrebna, ili ni ona nema prava da to traži jer bi to bio simptom gubljenja suvereniteta. U svakom slučaju ako bi secesija kao takva davala opravdanje za intervenciju onda bi to imalo za posledicu

neprimereno snižavanje kriterija za opravdanje odluke za secesiju: sa spremnosti da se udje u onaj rizik koji je, po pretpostavci, postojao i kod osnivanja države (da se strada, ili da interes pojedinca u tom procesu, ili kao rezultat tog procesa, bude negiran), tj. spremnostii da se gine ili ubija "za slobodu" - na gotovost da se iskoristi prilika za tuđu pomoć i tako postigne ono što bi inače bilo nemoguće. To ima direktan negativan učinak na konstituciju ovlašćenja i izvor zakonitosti novouspostavljene vlasti: ako ta vlast treba da bude *zakonita* ona treba da izvire iz narodne volje, a ne da joj bude "poklonjena" od "treće strane". Kako se onda može uspostaviti suverenitet narodne volje potreban za validnost zakona? Kako ta nova volja može pretendovati na opštost, a ne da bude pojedinačna partikularna volja sa neovlašćenom pretenzijom na (neku) akviziciju prava (kao kod lopova ili razbojnika koji neovlašćeno uzimaju *tudju* imovinu *zato da bi postala njihova*)? Tako intervencija, nezavisno od svih drugih problema koje sadrži, ima i taj da ako dodje prerano nužno promašuje. To je odavno poznato.<sup>24</sup>

Ali dopuštenje intervencije i *nakon* tog demarkacionog trenutka ima svoju veliku cenu: meni se čini da *ako* bi postojalo *pravo* da se traži *pomoć* da se "dovrši" započeta secesija *onda* bi, *mutatis mutandis*, nužno postojalo i pravo prethodne države da pre onog trenutka takodje, i sa još jačim obrazloženjem, traži pomoć sa strane (da pobunu spreči i uguši). Izgleda da treba da prodje neko primereno vreme da bi pobeda *nove* vlasti bila *priznata*, ne samo od "svih" u smislu "trećih strana", već i od "druge strane", što je po pravilu veoma teško postići. Ali koliko je to vreme? *Koliko vremena* treba da protekne da bi priznanje bilo međunarodno-pravno obavezujuće? Holandski kralj je tako nakon *sedam godina* vratio (ili oteo?) Limburg od Belgije (i on je i danas deo Holandije). Slična pitanja se pojavljuju i u drugim slučajevima, koji nisu secesije, u kojima bi protok vremena trebalo da pruži opravdanje ili legitimaciju novog stanja, a da to možda ne može, ili nije jasno da li to čini. Da li Bolivija *još uvek* ima pravo da (ako može) "povrati" svoj izlaz na more koji joj je Čile okupacijom oduzeo 1864? Ta pitanja mogu izgledati apstraktno, ali Jevreji su *posle dva milenijuma* (za koje vreme taj prostor nije "čekao" prazan) *vratili* na teritoriju "svoje" države.

---

<sup>24</sup> Tako M Bernard još pre vek i po kaže: "Ili će intervencija promeniti odnos snaga ili neće: ako ne, onda je uzaludna, ako da onda će dati prednost strani koja *sama*, bez toga, to ne bi bila u stanju"; M. Bernard, *On the Principle of Non-Intervention*, Oxford 1860, p. 21, citirano prema M. Walzer, *Just and Unjust War*, p. 96-7.

U svakom slučaju ovo ispostavlja velike *komplikacije* u odredjenju i artikulaciji prava sa kojima se ovde možemo sresti, i na kolektivnom i na individualnom planu, - naročito za njihovu moguću kodifikaciju. Preplitanja prava (i pretenzija) stvara velike teškoće u artikulaciji njihovih eventualnih opravdavanja (i verovatno predstavlja jedan od najkomplikovanijih delova ratnog i medjunarodnog prava). Kod secesija tako imamo na delu proces koji se, po svojoj unutrašnjoj logici, u toku svog razvoja pretvara iz unutrašnjeg u medjunarodno pitanje. Pitanje koje se na ovo naslanja jeste: da li je ova eskalacija sukoba i promena karaktera tog sukoba koju ona sa sobom nosi praćena *povećanjem prava na upotrebu sile* – da što se stvar dalje razvija, to pravo na upotrebu sile postaje veće?! Za obe strane, ili samo za jednu? Koju?



Jovan Babić

## **SECESSION – SOME REMARKS**

An attempt is made in this article to offer several conceptual clarifications regarding secession. The following questions are explored. What does it mean to have a right to secede? What is the nature of the collective character of decision-making in this sort of actions? What is the source of need and desire for secession? Does federalism lead on to the path of secession? Also considered are the issues of a relevant asymmetry between the old and new jurisprudence, and the question whether secession is purely internal or (also) international issue.